

ÍNDIX

Introducció	3
1. Objectius	3
2. Teoria de l'aprenentatge social	3
3. Models i estereotips amb trets de gènere	4
4. Mites, prejudicis i creences. Plans d'accions positives. Projectes coeducatius i plans d'igualtat d'oportunitats	5
5. El llenguatge no sexista: importància, compromís i desenvolupament integral i transversal en l'àmbit educatiu	7
6. El llenguatge i la imatge com a mitjà de discriminació de la dona en la societat actual: models, publicitat i mitjans de comunicació	8
6.1. Fase pretextual	9
6.2. Fase textual	9
6.3. Fase supratextual	10
7. El repartiment de responsabilitats: l'espai públic i l'espai privat	11
8. Manual de bones pràctiques. Orientacions i recomanacions	13
9. Recursos didàctics	14
10. Adreces web	18
11. Bibliografia	19

Introducció

En els currículums escolars haurien d'aparèixer les aportacions de tots els grups ètnics, culturals i socials en els quals trobaríem totes les fites de cada gènere. Caçar no ha estat més important que sembrar i recol·lectar, fer la guerra no pareix millor que mantenir l'harmonia de les relacions familiars, alimentar les persones i tenir-ne cura no és menys vàlid que agredir i competir. Allò públic depèn d'allò domèstic. Els models actuals provenen d'estereotips tradicionals no eficaços; desemmascarar-los és una responsabilitat pedagògica que va des de l'ús no sexista del llenguatge fins al repartiment de responsabilitats en la gestió del centre escolar entre dones i homes o la inclusió de debats i col·loquis a les aules sobre discriminacions de qualsevol tipus.

1. Objectius

- Analitzar els usos del llenguatge que suposin una representació androcèntrica i patriarcal de la realitat.
- Difondre i fomentar la pràctica de les polítiques d'igualtat com a element estratègic de prevenció i correcció de situacions de desigualtat per motiu de gènere.
- Fomentar agrupaments heterogenis potenciant debats per desenvolupar actituds crítiques sobre els estereotips, i dissenyar programes d'acció positiva, projectes coeducatius, etc.

2. Teoria de l'aprenentatge social

La conducta humana s'aprèn per **observació i modelatge** (Bandura i Walters). Des de la infància, nins i nines aprenen moltes vegades per imitació d'allò que veuen i viuen al seu voltant. Les persones que envolten els infants i que són importants per a ells (pare, mare, mestres, companys, etc.) representen el model d'allò que es voldria ser i s'hi transformen. Els infants imiten expressions, maneres de fer, actituds, comportaments envers les altres persones. Així, mitjançant la imitació poden aprendre de les persones que per a nosaltres són models, i a reviure, controlar i representar situacions viscudes.

Des d'una perspectiva de gènere, hi ha una prescripció de caràcter cultural, en relació amb els comportaments de gènere, que assenyala les activitats i les característiques associades a cada un dels sexes, amb una representació simbòlica de les conseqüències. Per tant suposa una tendència reproduir actituds, conductes i respostes emocionals en consonància amb els models, i trobar la recompensa de la imitació tant en l'autosatisfacció pel model adquirit com pel reforç social de complir les expectatives de les persones més properes i de la societat en general. Es tracta de recompensar les conductes socialment acceptables per a homes i dones i de castigar les no acceptables. Ara bé, qui va condicionar les qui ara són persones condicionadores?: la societat patriarcal i androcèntrica d'ara.

3. Models i estereotips amb trets de gènere

El **model** suposa allò que es pren com a objecte, actitud, persona, comportament, etc. d'imitació, a fi de reproduir-lo; i l'**estereotip** és la imatge o el model acceptat comunament per un grup o societat i que en la majoria de casos no té cap correspondència amb la realitat, ni per descomptat cap base científica. L'estereotip és l'opinió ja feta que s'imposa com un clixé als membres d'una comunitat. És subjectiu, dirigeix les expectatives dels membres d'un grup social i en determina les opinions.

La majoria dels models es creen dins el marc referencial dels estereotips; si aquests són sexistes i desigualitaris, els models també ho seran. Els estereotips formen part, juntament amb els rols, del codi de gènere en el qual se socialitzen els infants i marquen unes pautes de comportament, unes expectatives socials del que han d'arribar a ser. Imposen, per tant, uns models, uns valors que s'interioritzen i es desenvolupen. Els rols i els estereotips no tan sols delimiten models diferents sobre **allò que és i ha de ser**, sinó que aquests models estan jerarquitzats. El model femení està devaluat respecte del masculí, que és el predominant i socialment valorat com a superior. Així, es produeix una interiorització de la jerarquia com a inherent a la naturalesa que es difícil de canviar.

És a dir, el procés que segueixen els rols de gènere és el següent:

1. **S'aprèn a una edat molt primerenca.** S'assimila el que el discurs social recomana per comportar-se com a nins o nines. No tan sols mitjançant el llenguatge, sinó també mitjançant actes quotidians, com ara els hàbits, que els introdueix en una articulació d'espai i de temps imperceptible en les rutines diàries, en què l'autoritat i el poder s'associen als homes, i les demandes i la flexibilitat a les dones.
2. **S'interioritzen per repetició a un entorn afectiu.** La teoria de la reproducció social incideix encara més en aquests aspectes. Això és perillós, perquè repetint les mateixes accions no es registra cap sensació d'aprenentatge i no percebem que s'interioritzen futures formes de comportament. Aquest dispositiu d'interiorització necessita ser observat en un context afectiu (conductes i comportaments presencials en l'entorn familiar, educatiu, etc. en què es distribueixen les feines, etcètera).
3. **Interiorització de l'univers simbòlic implícit.** Allò simbòlic s'activa en els jocs i els objectes en què el subjecte participa activament. Respecte de les nines, es registra una redundància en el joc de simulació de l'espai domèstic, amb una predisposició per prioritzar les demandes alienes enfront de les pròpies, etc.; en canvi, els nins estableixen una analogia amb les regles i les normes del món públic, les quals tendeixen a la competició i a assenyalar pautes.

Aquests estereotips poden ser conscients, expressats en el discurs quotidià, o poden ser assolits inconscientment i marcar la nostra conducta, ja que, com hem vist, s'assoleixen des de la quotidianitat de l'acció diària, i es transmeten i perpetuen, a més a més, mitjançant els contes, els jocs, les joguines, les cançons, els refranys, els llibres de text, els acudits, les pel·lícules, els mitjans de comunicació, etc.

La importància dels estereotips quan parlem de gènere és la de relacionar una conducta individual amb la categoria a la qual homes i dones pertanyen, i adjudicar valors i rols a cada un dels sexes. L'objectiu dels estereotips de gènere és que sembli totalment "natural" que els homes estiguin millor dotats per a determinats rols i les dones per a d'altres.

El problema no són els rols diferents sinó la seva jerarquització, que provoca que unes persones estiguin sotmeses a les pautes, les indicacions i els privilegis de les altres.

Tradicionalment i també en les societats actuals, qualsevol rol associat als homes està més reconegut per la societat. De fet, en una societat en la qual els homes realitzen les tasques d'esment de la prole i les dones la recol·lecció es valora més el rol dels homes.

Qualsevol pla d'igualtat o de projecte coeducatiu valora i potencia les diferències i no les desigualtats. En canvi, la jerarquització dels rols genera desigualtat i estableix relacions de submissió ja que nega el protagonisme productiu o reproductiu d'una part de la societat.

Per això, és tan important aportar nous models que fomentin la igualtat. De fet, la coeducació ja no tan sols estableix la mera coexistència d'individus d'ambdós sexes, sinó la coexistència de dos models culturals amb igual valor i amb tendència a la integració de les distintes parts.

Si volem formar persones integrals, segons les seves pròpies qualitats, aptituds i capacitats, haurem de plantejar l'objectiu d'assolir un desenvolupament basat en el respecte. Cal establir unes relacions humanes d'intercanvi de personalitats segures i independents, aportar-hi models, i corregir, en tot moment, aquells que ens separin del nostre objectiu.

4. Mites, prejudicis i creences. Plans d'accions positives.

Projectes coeducatius i plans d'igualtat d'oportunitats

Els mites, els prejudicis i les creences van indissolublement units. Cadascun és causa i conseqüència de l'altre. Quan un mite s'estableix passa a ser un prejudici i la suma d'aquests determina un sistema de creences que reforcen el mite.

El mite és un relat fabulós amb aparença de realitat que conté informació equivocada o sense valor científic, encara que sigui de gran predicament popular. Els prejudicis són creences errònies, fal·làcies o falsos conceptes, mites i construccions que no es basen en la raó i en els fets, generalment per sotmetiment extrem a l'opinió pública, que sol compartir i defensar aquestes idees. I les creences són idees admeses sense comprovació, que contenen errors, prejudicis i mites. Això construeix un sistema en què els valors són subjectius i determinen què és important per a una persona, un grup o una societat. Les conductes individuals i socials són determinades pels valors.

Alguns estereotips que conformen una falsa realitat que hem d'evitar:

HOMME	DONA
Estabilitat emocional	Inestabilitat emocional
Mecanismes d'autocontrol	Falta de control
Dinamisme	Passivitat
Agressivitat	Tendresa
Tendència al domini	Submissió
Afirmació del jo	Dependència
Qualitats i aptituds professionals	Poc desenvolupament intel·lectual
Aspecte afectiu poc definit	Aspecte afectiu molt marcat
Aptitud per a les ciències	Intuïció
Racionalitat	Irracionalitat
Franquesa	Frivolitat
Valentia	Por
Eficiència	Incoherència
Amor al risc	Debilitat
Objectivitat	Subjectivitat ¹

¹ Laviña, C; Mejía, P. (2000). *Dime cómo hablas y te diré cómo piensas. Guía para un lenguaje no sexista en la comunicación*. Madrid: Federación de Mujeres Progresistas.

Aquestes diferències estan profundament arrelades fins al punt que es consideren naturals i derivades de la diferenciació sexual.

Una de les millors eines per corregir les creences, els prejudicis i les discriminacions són els anomenats plans d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones, en els quals hi ha un compromís des dels sectors de la societat i amb tots i cada un d'aquests sectors, des de les institucions fins a la ciutadania, passant pels agents socials.

El I Pla d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones arribà en la dècada dels 90. Actualment està vigent el IV Pla per a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes (2003-2006), basat en les directrius marcades per l'Estratègia marc comunitària sobre la igualtat. Té com a objectiu fonamental introduir la dimensió de la igualtat d'oportunitats en totes les polítiques i accions realitzades en l'àmbit comunitari i en els estats membres. Aquest Pla persegueix potenciar el *mainstreaming* (transversalització de gènere) amb la introducció d'accions positives.

El Pla d'igualtats d'oportunitats abans esmentat queda explicat a la unitat 1.

A les Illes Balears, el Consell Rector de l'Institut Balear de la Dona aprovà el 2002 el III Pla d'actuació per a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones 2002-2005, amb dos objectius prioritaris:

1. Aconseguir la promoció de la dona en els àmbits polític, social, laboral i econòmic.
2. Fer que la igualtat d'oportunitats entre dones i homes a les Illes Balears sigui una realitat.²

Dins el marc referencial d'un pla d'igualtat d'oportunitats, sigui de l'àmbit que sigui (europeu, estatal, autonòmic o local), es pot dissenyar un pla d'accions positives amb l'objectiu de combatre les discriminacions indirectes, entenent aquestes com un tracte desfavorable provocat per l'establiment de condicions aparentment neutrals.

Les accions positives apareixen en la dècada dels 70 com a part de les estratègies de lluita posades en marxa pels poders públics contra les discriminacions, fonamentalment laborals, que sofreixen certs col·lectius per raó de sexe, raça, origen o religió. Són estratègies destinades a establir la igualtat d'oportunitats mitjançant unes mesures que facin possible contrarestar o corregir aquelles discriminacions que són el resultat de pràctiques o sistemes socials.

Un pla d'accions positives ha de tenir una sèrie de característiques:

- **Col·lectiu.** Es tracta d'incidir sobre la totalitat o un conjunt de dones, mai sobre casos concrets.
- **Dinàmic i flexible.** Ha de ser revisat i modificat d'acord amb l'evolució del col·lectiu.
- **Temporal.** El pla acaba quan se n'han assolit els objectius.
- **Sistemàtic.** La igualtat d'oportunitats s'assoleix gràcies al compliment d'objectius avaluable.

En el marc educatiu, un pla d'acció positiva passa pel disseny i l'elaboració d'un projecte coeducatiu de centre en què hi hagi implicats el projecte curricular de centre i el reglament de règim intern. Eliminar el sexisme en l'educació i construir una escola coeducativa requereix refer el sistema de valors i d'actituds transmèsos i repensar els continguts, a més d'instaurar una igualtat d'atenció i de tracte als infants. L'anàlisi dels elements personals (alumnat, professorat, famílies...), dels elements materials (espais i recursos materials) i dels elements formals (temps, distribució de nivell, alumnat...) ens donarà la base per elaborar un projecte coeducatiu de centre. A partir de la reflexió conjunta es crearà la línia educativa, i s'elaboraran plans d'intervenció concrets en el projecte curricular que facilitin i permetin assolir els objectius igualitaris proposats.

² Memòria de l'Institut Balear de la Dona 2002.

En una línia coeducativa, la metodologia fomentarà la participació activa d'ambdós sexes, encaminada a afavorir la formació de persones independents i autònomes capaces d'assumir responsabilitats tant en la vida pública com en la privada. Emanarà del projecte coeducatiu el currículum integrador de gèneres, que tindrà en compte l'experiència i els interessos d'ambdós sexes, en què les nines i les dones deixen d'estar a la perifèria i passen a ocupar el centre amb igualtat de drets que els nins i els homes.

L'anàlisi de gènere ajuda a aclarir els biaixos androcèntrics subjacents en la teoria i en la pràctica de l'educació, així com les implicacions i les conseqüències que tenen en la vida present i futura de l'alumnat.

El concepte d'acció positiva, entesa com a tractament preferencial temporal per corregir les desigualtats, és acceptat incondicionalment quan es tracta de compensar deficiències, siguin aquestes innates o socialment adquirides, o de resoldre problemes accidentals o temporals dins el sistema educatiu. Així i tot aquests plans d'accions positives generen controvèrsies.

5. El llenguatge no sexista: importància, compromís i desenvolupament integral i transversal en l'àmbit educatiu

El llenguatge és un instrument de comunicació i també de representació simbòlica de la realitat. En ambdós sentits, és l'element bàsic de la pràctica educativa. L'educació és, sobretot, paraula. El llenguatge es troba en la base de totes les relacions que es produeixen a l'escola i a través seu es vehiculen els continguts de l'ensenyament i es manté la comunicació entre el professorat i l'alumnat.

La recerca dels usos del llenguatge que representin el que és femení es converteix en una necessitat quan es vol anomenar la realitat tal com és. D'aquesta manera, feim possible que els uns i els altres se sentin presents en el que succeeix a l'aula i se'n sentin protagonistes.

Per analitzar els usos del llenguatge, cal tenir en compte diversos aspectes:

1. **Importància i poder del llenguatge.** La llengua, en el seu paper de representació simbòlica, serveix per expressar la realitat i també per explicar-la. Es pot afirmar que allò que no té nom és com si no existís. És a dir, per accedir a la condició de subjecte cal d'identificar-se amb la forma que es considera universal, que és la del masculí, i negar el que és específic del seu sexe, la qual cosa lleva significat i valor al fet de ser dona.
2. **La representació dels homes i de les dones a través de la llengua.** La llengua reflecteix la realitat i, a la vegada, crea realitats. Una manera de representar els homes i les dones mitjançant el llenguatge és l'existència de gèneres gramaticals diferenciats. En una societat patriarcal, aquesta simbolització a través del gènere gramatical es tradueix en unes normes concretes d'ús segons les quals la relació que es dona entre els dos gèneres no és d'autonomia i de diferència sinó de derivació.
Així, el gènere masculí serveix alhora per designar al gènere humà i per designar les persones del sexe masculí. El femení es forma per derivació del masculí.
3. **La necessitat de canvis en els usos del llenguatge.** La llengua com a producte social és viva, evoluciona i està en canvi continu. Els biaixos sexistes en aquest ús provenen d'idees, de prejudicis i de consideracions sexistes entorn del que són els homes i les dones i del seu paper en la societat.

Aleshores, com que el llenguatge ens permet expressar i representar el que pensam, així com transmetre coneixements, actituds, valors i normes, resulta necessari elaborar estratègies que

possibilitin corregir el biaix sexista dominant en la nostra societat. Això és:

- Utilitzar genèrics reals: professorat, alumnat...
- Emprar masculins i femenins quan la paraula no admeti el genèric.
- No anomenar mai les dones com a dependents, submises, insegures o en inferioritat de condicions que els homes.
- Emprar abstractes utilitzant formes impersonals en tercera persona.
- No utilitzar adjectius, verbs o adverbis estereotipats per a ambdós sexes.

Uns quants exemples:

SEXISTA	NO SEXISTA
Els drets de l'home	Els drets humans
El ciutadà comú	La ciutadania
Els indis	El poble indi
Els artistes	La comunitat artística
Els divorciats	Les persones divorciades
Maria Soledat Salom, metge	Maria Soledat Salom, metgessa
El cap, Anna Rius	La cap, Anna Rius
La jutge	La jutgessa

Ara bé, el llenguatge no sexista no tan sols es refereix al llenguatge escrit o oral sinó que també preveu la revisió de les imatges per fomentar els models igualitaris.

Per això, és imprescindible aplicar una metodologia concreta que tracti els problemes i les situacions discriminatòries de gènere analitzant situacions concretes o accions sexistes, manifestant-ne la injustícia i el sense sentit, potenciant el valor de l'educació com a valor emancipador de les persones i el seu compromís mediatitzador de transmissió de models vàlids.

6. El llenguatge i la imatge com a mitjà de discriminació de la dona en la societat actual: models, publicitat i mitjans de comunicació

Com hem vist, el llenguatge i la imatge poden ser o bé models actius d'igualtat o bé generadors implacables de discriminació activa i passiva. La comunitat educativa lluita, a més a més, per contrarestar els models, la publicitat sexista i el mitjans de comunicació que transmeten i consoliden models desigualitaris.

Els mitjans de comunicació constitueixen avui en dia un eix fonamental en la transmissió de valors i models. I moltes vegades s'anteposa a la funció de formar, d'informar i d'entretenir, la d'aconseguir audiència, sense descartar cap mètode per tal d'assolir aquest objectiu. Encara més, són pocs els mitjans de comunicació que transmeten valors positius.

Davant això i de manera pionera a l'Estat espanyol, l'Institut Balear de la Dona va promoure un decàleg per al tractament informatiu dels maltractaments en l'entorn familiar que fou subscrit pel Sindicat de Periodistes de les Illes Balears, amb l'objectiu de crear una consciència social que rebutgi i lluiti contra els maltractaments i, molt especialment, contra les persones que maltracten.

D'altra banda, recollim les recomanacions que en el camp dels mitjans de comunicació ens ofereix el llibre *El sexo de la noticia*.

6.1. FASE PRETEXTUAL

És la que afecta la política informativa del mitjà.

- Posar el punt de mira en els altres escenaris de la societat civil que no siguin pròpiament institucions oficials, en què les dones tinguin un paper preponderant com a dinamitzadores socials, com a voluntàries i protagonistes d'iniciatives innovadores.
- Valorar paritàriament la cobertura dels esdeveniments, sense subordinar els afers protagonitzats per homes, o viceversa.
- Els temes tipificats que apareixen de manera regular tenen una part positiva perquè contribueixen a crear debat públic, però hem de reflexionar sobre les seves conseqüències perquè poden generar la simplificació dels significats, la fixació de models i la perpetuació de clixés.
- L'audiència està formada per dones i homes, la informació ha d'intentar satisfer les necessitats informatives dels dos gèneres i la pluralitat d'interessos que representen, i no les d'un suposat ésser humà neutre que no té existència real.
- Preveure els grans canvis experimentats per les dones en les societats democràtiques i oferir la diversitat de rols que les dones desenvolupen actualment.
- Diversificar les fonts per donar veu a les persones afectades i evitar el costum d'utilitzar com a interlocutors els caps jeràrquics de les institucions, els quals aporten les dades en comptes de cercar les persones que coneixen a fons les qüestions.

6.2. FASE TEXTUAL

Exigeix una responsabilitat major en la manera d'abordar la informació.

- Evitar el genèric masculí per denominar col·lectius mixts, sempre que sigui possible.
- Aportar una dimensió més oberta i completa dels diferents rols que qualsevol persona desenvolupa en la societat actual i utilitzar els mateixos criteris de valoració per als homes i per a les dones que exerceixen qualsevol carrera professional, ja sigui d'elit o no.
- Donar un tracte paritari als homes i a les dones.
- Rebutjar els estereotips de manera que les històries que s'expliquen facin referència a persones.
- Utilitzar els adjectius amb la finalitat d'aportar nous trets informatius a la notícia i en un sentit sensacionalista, i evitar al·lusions despectives i grosseres o massa elogioses que no aportin nous continguts informatius.
- Identificar correctament les persones pel seu nom i cognoms, càrrec i/o professió, i obviar-ne els marcadors de sexe.
- Evitar les referències de parentiu, sempre que no sigui una dada rellevant per entendre la informació.

- Tenir en compte que el model d'audiència actual d'home adult, de formació mitjana i instal·lat difumina altres segments de població que podrien ser agrupats per sexe i gènere, edat, interessos socials i culturals...

6.3. FASE SUPRATEXTUAL

Depèn de la voluntat de qui té la potestat d'organitzar els continguts i jerarquitzar les informacions.

- No subordinar les informacions protagonitzades per dones a la disposició de l'espai ni a la col·locació en la pàgina (l'ordre i la durada en el cas dels audiovisuals).
- Coherència entre la informació i la imatge que l'acompanya, i evitar l'ús d'il·lustracions que no aportin noves dades o que desviïn l'atenció del tema tractat.
- Respectar els personatges que apareguin i evitar la utilització gratuïta i deliberada del cos de les dones com a reclam informatiu.
- Reflexionar sobre la importància i la repercussió que un tractament determinat pot tenir en la promoció o el fre de qualsevol pràctica duta a terme per les dones. La imatge social que es dona i l'escassa valoració de les seves activitats poden repercutir en el nivell de dedicació, i també en el grau d'autoestima i en la formació de futures generacions.
- Fomentar estudis d'audiència qualitatiu que permetin conèixer les preferències, les actituds i els interessos dels diferents segments de la població per avaluar-ne l'impacte.³

Per assolir la igualtat entre homes i dones, és fonamental eliminar els prejudicis culturals existents i els estereotips tradicionals. En perpetuar una imatge negativa o estereotipada de la dona, especialment en els mitjans de comunicació i en els canals d'informació i d'entreteniment informatitzats, en la publicitat i en el material educatiu, no s'ofereix una imatge exacta ni realista dels múltiples rols de les dones i dels homes, ni de les seves contribucions a un món canviant. Sense perdre la seva llibertat d'expressió, i tenint en compte la seva qualitat de formadors, els mitjans de comunicació i la indústria de la cultura han de contribuir a canviar els estereotips sexistes existents en la percepció pública i a presentar una imatge objectiva dels homes i les dones.

I de la mateixa manera que abans parlàvem d'audiència com a paraula clau dels mitjans de comunicació, en la publicitat parlarem de competència i de xifres de vendes. De fet, un dels elements més importants en la societat actual, capaç d'encunyar imatges, plasmar desigs i oferir models, és la publicitat. El seu món es presenta com la felicitat en si mateixa, amb la realització instantània de desigs estandarditzats, i en què se'n crea la necessitat.

No podem oblidar que la funció de la publicitat és vendre un producte, i perquè el públic tingui èxit al més aviat possible utilitza estereotips. Són anuncis sexistes aquells que:

- Utilitzen un llenguatge en què les dones no apareixen explícitades i queden invisibles sota un genèric.
- No tan sols exclouen les dones sinó que a més a més les agredeixen en els seus missatges.
- Les dones hi són tractades com a éssers dependents dels homes, o en què es transmet la idea que les dones no fan feina i són mantingudes.
- Perpetuen els rols de mestresses de casa, fent labors de la llar o parodien aquests rols.

³ Bach, Marta; Altes, Elvira; et al. (2000). *El sexo de la noticia. Reflexiones sobre el género en la información y recomendaciones de estilo*. Barcelona: Icaria.

- Representen que tan sols les dones són afectives, dolces, emocionals, o bé són envejoses, xerraires, manaires... (qualitats i defectes que semblen exclusives de les dones).
- La dona exerceix professions de menys rellevància social.
- Obliden els valors intel·lectuals de les dones i mostren un elevat interès per les característiques físiques i estètiques.
- Homes i dones apareixen com a objectes sexuals i eròtics.

O sigui: serà indicadora d'una publicitat sexista tota aquella publicitat que dugui llenguatge sexista; mostri agressió contra la dignitat femenina, i mostri, fomenti i consolidi rols i estereotips de gènere.

Cal recordar que la publicitat té una especial incidència en la infància, i que molts dels anuncis de les joguines són molt sexistes. Habitualment en els anuncis s'utilitza el poder, la força, l'acció i la competència com a arguments per a nins, i la màgia, la bellesa i l'afectivitat per a les nines. I si bé és cert que les joguines no tenen sexe, la societat fa diferències segons que el regal sigui per a un nin o per a una nina, de manera que es plasmen els estereotips. No hi ha un grup social que rebi una pressió publicitària televisiva tan forta com el de la infància.

Se sotmet els infants a un deliri d'ofertament fora treva, i en dates molt concretes arriba a extrems d'autèntic rentat de cervell.

D'aquesta manera, una invisible però densa xarxa atrapa nines i nins en els rols que tradicionalment la societat els assigna. Una manera de ser "femenina" basada en la preocupació pel cos i el desig de ser admirada i desitjada, o en un model estereotipat de mare inqüestionablement bona i esclava. Tota una malvada creació que farà que aquestes nines quan tornin grans se sentin fracassades, culpables, buides, i amb una baixa autoestima pel fet de no assolir les expectatives que la societat i elles mateixes esperaven; i un nins convertits en homes dels quals s'espera que siguin competitiu, autoritaris, dominants, insensibles, agressius, i un llarg etcètera que també els durà a la insatisfacció personal. El que al principi era un joc acaba per convertir-se en una frustrant i desigualtaria realitat que es pot combatre presentant models igualitaris en què la joguina no limiti la personalitat sinó que potencii els valors solidaris i igualitaris, respecti les diferències, eviti l'homogeneïtzació convertint les nines i nins en clònics, adopti actituds crítiques, dessexualitzi els jocs i les joguines, i reivindiqui els sentiments fora limitacions per raó de sexe.

L'Observatorio de la Publicidad del Instituto de la Mujer és un fòrum d'observació, anàlisi i canalització de les denúncies originades per anuncis sexistes que apareguin en qualsevol mitjà de comunicació dins el territori espanyol i que atemptin contra la dignitat de la persona o vulnerin els valors i els drets reconeguts en la Constitució, especialment els referits a la infància, la joventut i la dona.

Qualsevol persona pot presentar aquestes denúncies al telèfon 900 191 010 (que és gratuït i al qual es pot telefonar tots els dies durant les 24 hores).

7. El repartiment de responsabilitats: l'espai públic i l'espai privat

Si bé és cert que les darreres dècades han suposat un significatiu avanç en les reivindicacions feministes, amb la superació del marc legal en el qual es basava la desigualtat entre homes i dones, també ho és que segueixen vigents les estructures creades per la societat patriarcal que va instituir la divisió social del treball per raó de sexe, en què vida pública i privada varen que-

dar dividides en dos àmbits separats que configuren una organització social sexista que ha assignat a les dones durant segles el treball domèstic i la cura dels fills i filles i de la resta de la família, i als homes l'espai públic amb el protagonisme en el treball remunerat, la política, la cultura i el poder en general.

El món privat s'ha mantingut en una situació de dependència, subordinació i manca de reconeixement; en canvi, el món públic és en una situació preeminent, de valoració social i dominació, legitimat i sancionat per normes socials, polítiques i jurídiques que conformen la societat.

A partir de la Segona Guerra Mundial, es va començar a rompre la frontera que separava el món privat del públic a causa de la incorporació massiva de les dones a l'educació i a la feina, als canvis legislatius, a les possibilitats existents per decidir sobre la maternitat i a la modificació de la pròpia percepció del paper de les dones en l'organització social. El resultat és una situació en la qual les dones han accedit als espais tradicionalment masculins, sense que s'hagi produït, en canvi, i correlativament, la participació dels homes en les responsabilitats familiars i domèstiques que configuren l'espai privat. En l'organització social continuen pervivint, a més a més, les velles estructures de la societat patriarcal, que no s'han adaptat a la realitat.

Aquesta combinació de factors implica:

1. La realització d'una doble jornada per a les dones, que a més a més del treball assalariat segueix realitzant majoritàriament el treball domèstic i mantenint les responsabilitats familiars.
2. Grans disfuncions en l'organització social, que afecten la família i persones al seu càrrec, però també en l'organització del treball i dels serveis.
3. La percepció per part de les dones de la seva exclusió del poder i de la presa de decisions en l'àmbit públic, contradictòria amb el seu creixent grau de participació.

Enfront d'aquesta realitat, el repartiment del treball i una nova cultura de l'equació treball/oci o vida privada constitueixen estratègies que concilien la necessitat de satisfer el dret a la feina amb la possibilitat que homes i dones puguin fer compatible el treball i la vida familiar.

L'experiència del feminisme en el disseny i en la defensa dels nous models socials és doblement vàlida en l'actualitat. D'una banda, perquè cal recordar l'aportació de les dones als canvis socials i polítics, el paper actiu que varen desenvolupar en el seu moment les abolicionistes, les sufragistes, les dones que amb freqüència es varen avançar a reivindicar els canvis històrics, que varen participar a implantar-los, que moltes de vegades varen donar la seva vida per les idees que defensaven. Aquest mateix antecedents marquen la necessitat d'introduir la variable de gènere en el nou model resultant. La memòria i l'experiència de les nombroses dones que varen participar en els processos revolucionaris que varen configurar la societat actual demostren que, a pesar de les seves indiscutibles aportacions, no varen ser capaces de rompre l'organització social basada en un concepte patriarcal que deixa fora les dones. A diferència de moments històrics anteriors, ara les dones poden i han de reclamar que el nou model passi per compartir el treball dins i fora de la casa, per repartir el treball mitjançant fórmules que mantenguin la productivitat i el benestar, i que a la vegada donin a les dones i als homes la possibilitat d'elegir el seu temps de treball i adaptar-lo a les necessitats familiars i a les seves pròpies trajectòries personals.

La filosofia de compartir es constitueix en generadora del canvi estructural per fer efectiva la igualtat d'oportunitats entre homes i dones, i establir les condicions culturals, educatives, econòmiques i socials que possibilitin aquesta societat compartida. Compartir el treball, compartir la família, compartir l'oci, les càrregues, la responsabilitat o el poder, en definitiva, compartir la vida.

8. MANUAL DE BONES PRÀCTIQUES.

Orientacions i recomanacions

- Potenciar la diversificació de les opcions professionals.
- Aportar nous models igualitaris que prevegin les aportacions de les dones al món científic, filosòfic, literari, artístic...
- Abandonar el prejudici que fa identificar feines amb sexes.
- Utilitzar un llenguatge no sexista:
  - Cercar substantius i expressions que facin referència al col·lectiu de persones.
  - Passar l'oració a activa per evitar la dificultat de concordança en el cas de la passiva.
  - Recórrer a adjectius invariables sinònims per respectar la concordança amb els substantius, o reconstruir la frase evitant la marca de gènere.
  - Emprar redaccions o formats que acullin els dos sexes en les cartes, en els impresos i en altres documents adreçats a persones indeterminades.⁴
- Utilitzar les fórmules que fomentin una concepció igualitària del rol de la dona dins la societat.
- Eliminar estereotips sexistes en els materials didàctics i en els curriculars.
- Introduir objectius coeducatius en el projecte de centre, el projecte curricular, les programacions, les distribucions d'espais i temps...
- Intensificar la formació permanent del professorat en aspectes coeducatius.
- Potenciar la participació de les nines i les dones en els òrgans col·lectius o de representació a la comunitat educativa.
- Establir criteris d'avaluació per als objectius coeducatius.
- Donar un model realista de la societat i vetllar perquè els models femenins siguin presents en les explicacions del professorat i en els texts escrits que utilitza.

⁴ *Llenguatge no sexista. Educació i comunicació.* Institut Balear de la Dona, Conselleria d'Educació i Cultura, Conselleria de Benestar Social de les Illes Balears.

9. Recursos didàctics

AD. (2002). *El espejo mágico. La nueva imagen de la mujer en la publicidad actual*. Pamplona: Gobierno de Navarra. Instituto Navarro de la Mujer.

Per treballar la imatge de la dona en la publicitat i en els mitjans de comunicació.

AD. (1993). *Género y comunicación*. Barcelona: Paidós.

Per treballar la imatge de la dona en la publicitat i en els mitjans de comunicació.

AD. (1996). *Elige bien: un libro sexista no tiene calidad*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 4. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (1997). *Cómo orientar a chicas y chicos*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 5. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (1998). *Educar en relación*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 6. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2001). *Prevenir la violencia*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 7. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (1999). *En femenino y en masculino*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 8. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (1999). *Elige tu deporte*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 9. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2001). *No te pierdas ser tú en la red*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 10. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2001). *Relaciona. Una propuesta ante la violencia*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 11. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2002). *La actividad científica en la cocina*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 12. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2002). *La química de la cocina*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 13. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2002). *Tratar los conflictos en la escuela sin violencia*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 14. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

AD. (2003). *El misterio del chocolate en la nevera*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 15. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

- AD.** (2003). *Los saberes de cada día*. Cuadernos de Educación no Sexista, núm. 16. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.
- AD.** (1995). *Nombra. La representación del femenino y el masculino en el lenguaje*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.
- AD.** (2003). *En dos palabras. En femenino y masculino*. Cuadernos de Educación no Sexista, Serie Lenguaje, núm. 2. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.
- AD.** (1999). "Las personas trabajan", *Carpeta didáctica de educación afectivo-sexual*. Consejería de Educación y Ciencia, Junta de Andalucía, Instituto Andaluz de la Mujer.
Recursos per treballar la coeducació i la perspectiva de gènere en l'educació infantil, primària i secundària. La mamà se'n va sola de viatge, i s'adonen de les feines de la casa.
- ALCÁNTARA I GUSTI, RICARDO.** (2003) *¿Quién ayuda en casa?*. Madrid: Edelvives.
Recursos per a educació infantil i primer cicle d'EP.
- ASCHIJANDEN, BRIGITTE.** (1987). *Pequeñas diferencias, grandes consecuencias*. Chinchetas rosas. [38 min. VHS/DVD. Video. Grupo 9, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.
- ASHBÉ, JEANNE.** (2001). *Hasta la tarde*. Barcelona: Corimbo
El meu papa i la meva mama comparteixen feines.
- BONAL, XAVIER; TOMÉ, AMPARO.** (1997). *Construir la escuela coeducativa. La sensibilización del profesorado*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Institut de Ciències de l'Educació.
Per treballar la coeducació a l'aula o al centre. Discurs teòric i propostes d'activitats.
- DÍAZ AGUADO, MARÍA JOSÉ.** (2001). *La construcción de la igualdad y la prevención de la violencia contra la mujer desde la educación secundaria*. Serie Estudios, núm. 73. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
Recursos didàctics per treballar a educació primària i educació secundària.
- FABRA, MARIA LLUÏSA.** (1996). *Ni resignadas ni sumisas. Técnicas de grupo para la socialización asertiva de niñas y chicas*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Institut de Ciències de l'Educació.
Per treballar la coeducació a l'aula o al centre. Discurs teòric i propostes d'activitats.
- INSTITUT BALEAR DE LA DONA; CONSELLERIA D'EDUCACIÓ I CULTURA.** (2001). *Educació i comunicació*. Palma: Institut Balear de la Dona, Conselleria d'Educació i Cultura.
Recursos per treballar el llenguatge no sexista.
- INSTITUT BALEAR DE LA DONA; CONSELLERIA D'EDUCACIÓ I CULTURA.** (2001). *Llenguatge no sexista. La comunicació: un recurs per a la igualtat*. Palma: Institut Balear de la Dona, Conselleria d'Educació i Cultura.
Recursos per treballar el llenguatge no sexista.
- INSTITUT BALEAR DE LA DONA.** (2003). *El laberint del minotaure... i el fil d'Ariadna. L'exposició*. Palma: Govern de les Illes Balears, Institut Balear de la Dona.
- INSTITUT BALEAR DE LA DONA.** (2004). *Pacte sobre la violència contra la dona. Decàleg per al*

tractament informatiu dels maltractaments en l'entorn familiar. Palma: Institut Balear de la Dona.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (2003). *La otra mitad de la ciencia.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer. [Fulletts.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (1996). *Desarrollo de la carrera profesional para mujeres. Función directiva y liderazgo.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer. [Fulletts.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (1996). *Los nuevos yacimientos de empleo. Una oportunidad alternativa.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer. [Fulletts.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (2000). *La transmisión de los modelos femenino y masculino en los libros de la enseñanza obligatoria, Serie Estudios, núm. 64.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (1999). *Gestionar la Igualdad.* [Paper + CD-ROM. CD-ROM. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (2002). *Selección de materiales didácticos.* [CD-ROM. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (2002). *Creciendo en igualdad.* [CD-ROM. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

INSTITUTO DE LA MUJER; MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. (1993). *Decide tus juguetes ¡compartir es divertido!* [15 min. VHS/DVD. Vídeos. Ministerio de Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària. Aquest vídeo va acompanyat d'una proposta didàctica per al professorat i d'una carpeta d'activitats perquè les faci l'alumnat.

JAMES, KOTLER. (1986). *Mujer y publicidad en televisión* [9 min. VHS/DVD. Vídeos. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]

Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.

JUNTA DE ANDALUCÍA. *Programa la coeducación en educación secundaria.* Consejería de Educación y Ciencia, Junta de Andalucía. Instituto Andaluz de la Mujer.

Recursos per treballar la coeducació i la perspectiva de gènere a l'educació secundària.

LAVIÑA, CARMEN.; MEJÍA, PEPE. (2000). *Dime cómo hablas y te diré cómo piensas. Guía para un lenguaje no sexista en la comunicación.* Madrid: Federación de Mujeres Progresistas.

Guía molt pràctica per treballar el llenguatge i la imatge no sexista.

- LIENAS MASSOT, GEMMA.** (2004). *El diari lila de la Carlota*. Barcelona: Empúries.
- MARTÍNEZ BENLLOCH, ISABEL.** (coord.) (2001). *Género, desarrollo psicosocial y trastornos de la imagen corporal*. Serie Estudios, núm. 71. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.
Recursos didàctics per treballar a educació primària i educació secundària.
- MEBES, MARION.** (1994). *Ni un besito a la fuerza*. Maite Canal.
- PEÑA-MARTÍ, C; BELMONTE, C.** (1990). *La mujer en la publicidad*. [24 min. VHS/DVD. Vídeos. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]
Recursos didàctics per treballar a educació primària i educació secundària.
- SÁNCHEZ SÁNCHEZ, JUANA LUISA; RIZOS MARTIN, ROSARIO.** *Programa la coeducación en educación primaria*. Junta de Andalucía.
Recursos per treballar la coeducació i la perspectiva de gènere a l'educació primària.
- SANTOLAYA, ADORACIÓN.** (2000). *Las damas de la luz*. Recursos per a educació infantil i primer cicle d'EP. Barcelona: Destino.
Com les dones varen inventar l'electricitat.
- SENDÓN, VICTORIA.** (1989). *Ritos iniciáticos*. [15 min. VHS/DVD. Vídeos. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]
Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.
- SENDÓN, VICTORIA.** (1989). *Vaqueros y princesas*. [20 min. VHS/DVD. Vídeos. Ministerio de Trabajos y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.]
Recursos didàctics per treballar a educació primària i/o educació secundària.
- STEI-i.** (2001). *La Motxilla Lila de la Coeducació*. Palma: STEI-i, Institut Balear de la Dona, Govern de les Illes Balears.
Vol ser un instrument didàctic que ajudi els centres de les Illes Balears en la seva tasca coeducadora. Va dirigida al professorat i a l'alumnat d'educació infantil, primària, secundària, batxillerat i cicles formatius.
- SUBIRARTS, MARINA; TOMÉ, AMPARO.** (1992). *Pautas de observación para el análisis del sexismo en el ámbito educativo*. Dona i Educació, núm. 2. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Institut de Ciències de l'Educació.
Per treballar la coeducació a l'aula o al centre. Discurs teòric i propostes d'activitats.
- TOMÉ, AMPARO; RAMBLA, XAVIER.** (2001). *La Coeducación de las identidades masculinas en la educación secundaria*. Dona i Educació, núm. 16. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Institut de Ciències de l'Educació.
Per treballar la coeducació a l'aula o al centre. Discurs teòric i propostes d'activitats.
- TORRES FERNÁNDEZ, GEMMA; ARJONA SÁNCHEZ, M. DEL CARMEN.** *Programa la coeducación en educación infantil*. Sevilla: Junta de Andalucía.
Recursos per treballar la coeducació i la perspectiva de gènere en l'educació infantil.
- TURÍN, ADELA; BOSNIA, NELLA.** (2001) *Artur i Clementina*, Recursos per a educació infantil i primer cicle d'EP. Barcelona: Lumen.
Artur dona a Clementina tot el que desitja, però ella sols vol anar-se'n.
- TURÍN, ADELA; BOSNIA, NELLA.** (2001). *Rosa caramel*. Recursos per a educació infantil i primer cicle d'EP. Barcelona: Lumen.
Els elefants eren grisos i les elefantes roses fins que una va ser desobedient.

VARGAS, ANA; et al. (1999). *Lo femenino y lo masculino en el Diccionario de la Lengua de la Real Academia Española*. Serie Estudios, núm. 53. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

Recursos didàctics per treballar a educació primària i educació secundària.

VÉLEZ GONZÁLEZ, ENRIQUE; et al. (1999). *Evaluación en la intervención escolar y construcción en los valores de género*. Consejería de Educación y Ciencia de la Junta de Andalucía.

Per treballar la perspectiva de gènere a l'aula i/o al centre.

VÉLEZ GONZÁLEZ, ENRIQUE. (coord.) (2002). *La intervención escolar en la construcción de género*. Consejería de Educación y Ciencia de la Junta de Andalucía, Dirección General de Evaluación Educativa y Formación del Profesorado.

Per treballar la perspectiva de gènere a l'aula i/o al centre.

10. Adreces Web

MATERIAL PER TREBALLAR EL GÈNERE

<http://www.unidadgenero.com/>

AVALUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ ESCOLAR EN EL DESENVOLUPAMENT I LA CONTRUCCIÓ DELS VALORS DE GÈNERE

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/investigacion/evaluacion_genero.pdf

VALORS I GÈNERE EN EL PROJECTE DE CENTRE

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/valores/genero_en_pc.pdf

LA COEDUCACIÓ A L'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I SECUNDÀRIA

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/valores/mcinf_coeducacion.pdf

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/valores/mcpri_coeducacion.pdf

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/valores/mceso_coeducacion.pdf

<http://www.juntadeandalucia.es/averroes/recursos/coeducacion.php3>

INTERVENCIÓ ESCOLAR EN LA CONSTRUCCIÓ DE GÈNERE

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/inter_genero.php3

INSTITUT BALEAR DE LA DONA

<http://ibdona.caib.es>

En aquesta pàgina es pot trobar tant una guia de les publicacions i de les activitats de l'Institut com algunes d'aquestes publicacions en format electrònic.

QÜESTIONARIS SOBRE INTIMIDACIÓ I MALTRACTAMENT ENTRE IGUALS

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/valores/intimidacion_01.pdf

http://www.juntadeandalucia.es/averroes/publicaciones/valores/intimidacion_02.pdf

IV PLA PER A LA IGUALTAT D'OPORTUNITATS ENTRE DONES I HOMES 2003-2006

<http://www.mtas.es/mujer/piom.htm>

DONES I XIFRES

<http://www.mtas.es/mujer/mcifras/principa.htm>

CONSELL DE LA JOVENTUT DE L'ESTAT ESPANYOL: UN PROJECTE EMMARCAT EN EL V PLA D'ACCIÓ COMUNITARI SOBRE IGUALTAT ENTRE HOMES I DONES (2001-2005)

<http://www.cje.org/actividades.nsf/docs/5SCLTGISAZ!opendocument>

REVISTES DE JOVENTUT

<http://www.mtas.es/injuve/index.htm>

11. Bibliografia

BACH, MARTA; ALTES, ELVIRA; et al. (2000) *El sexo de la noticia. Reflexiones sobre el género en la información y recomendaciones de estilo*. Barcelona: Icaria.

CODINA, P.; CORTADA, E.; ROSET, M. (1994). *Educació no sexista. Experiències educatives*. Barcelona: Graó. (Guix, núm. 17)

Recull d'experiències per una pedagogia coeducativa amb propostes pràctiques per a diferents nivells.

CREMADES, M.; RODES, M.I.; SIMÓN, M.E.; SIMÓN, M.N. (1991). *Materiales para coeducar. El comentario de textos: aspectos cautivos*. Fórum Didáctico, núm. 2. Madrid: Mare Nostrum. *Selecció d'exercicis pràctics per a la reflexió del sexisme sobre texts.*

FEDERACIÓN DE MUJERES PROGRESISTAS. (1997). *El nuevo contrato social. Mujeres-Hombres*. Nuevo Contrato Social, núm. 1. Madrid: Federación de Mujeres Progresistas.

Llibre teòric sobre la incorporació de les dones en el món públic i proposta d'incorporació dels homes en el món privat.

GARCÍA, MILAGROS; ASINS, CONSUELO. (1994). *La coeducación en educación física*. Cuadernos para la Coeducación, núm. 7. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació, Universitat Autònoma de Barcelona.

Discurs teòric i activitat per treballar a l'educació física al centre.

INSTITUT BALEAR DE LA DONA. (2004) *Pacte sobre la violència contra la dona. Decàleg per al tractament informatiu dels maltractaments en l'entorn familiar*. Palma: Institut Balear de la Dona.

Proposta de l'Institut Balear de la Dona per establir un pacte entre els diversos agents socials per eliminar o pal·liar al màxim el conflicte social de la violència contra la dona.

LAVIÑA, CARMEN.; MEJÍA, PEPE. (2000). *Dime cómo hablas y te diré cómo piensas*. Guía para un lenguaje no sexista en la comunicación. Madrid: Federación de Mujeres Progresistas.

Guia molt pràctica per treballar el llenguatge i la imatge no sexista.

MURILLO, SOLEDAD. (2000). *Relaciones de poder entre hombres y mujeres*. Madrid: Federación de Mujeres Progresistas. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Continguts teòrics amb activitats pràctiques sobre els efectes de l'aprenentatge de rol en els conflictes i la violència de gènere.

UNITAT 3

SUBIRATS, MARINA; TOMÉ, AMPARO. (1992). *Pautas de observación para el análisis del sexismo en el ámbito educativo*. Cuadernos para la Coeducación, núm. 2. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació. Universitat Autònoma de Barcelona.

Guia pràctica de diferents pautes d'observació i recollida de dades a l'aula i al centre amb perspectiva de gènere. Molt pràctic.

VILLUENDAS, M. DOLORES; GORDO, ÀNGEL, J. (coord.) (2003). *Relaciones de género en psicología y educación*. Madrid: Comunidad de Madrid. Consejería de Educación.

Aportació teòrica sobre les qüestions de gènere.